

**SANOAT KORXONALARI SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA
DIVERSIFIKATSIYALASHNING AHAMIYATI.**

Omonova Nafisa Qahramon qizi

nafisaomonova0112@gmail.com

Termiz Davlat Universiteti magistranti

Ilmiy rahbar: Ollokulova Feruza Mansurovna i.f.f.d.(PhD)

Termiz Davlat Universiteti Iqtisodiyot fakulteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada sanoat korxonalarini samaradorligini oshirishda diversifikatsiyalashning o'rnini va ahamiyati tahlil qilingan. Diversifikatsiya orqali mahsulot turlarini ko'paytirish, yangi bozorlarni o'zlashtirish, raqobatbardoshlikni oshirish barqarorlashtirish yo'llari yoritilgan. Tadqiqotda innovatsion yondashuvlar, xalqaro tajribalar, iqtisodiy va texnologik ko'rsatkichlar asosida diversifikatsiyaning samaradorligi, uning eksport faoliyatiga ta'siri ko'rsatib berilgan. Shuningdek, mahsulot sifatini oshirish va global miqyosda bozor talablari bilan moslashish masalalari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: Diversifikatsiya, sanoat korxonalarini, mahsulot eksporti, raqobatbardoshlik, innovatsiya, xalqaro bozorlar, iqtisodiy samaradorlik, mahsulot sifati.

Аннотация: В данной статье анализируется роль и значение диверсификации промышленных предприятий в повышении экспорта продукции. Освещены пути увеличения ассортимента продукции, освоения новых рынков, повышения конкурентоспособности и стабилизации объемов экспорта через диверсификацию. Исследование основано на инновационных подходах, международном опыте, экономических и технологических показателях, что демонстрирует эффективность диверсификации и её влияние на экспортную деятельность. Также рассматриваются вопросы улучшения качества продукции и соответствия требованиям мирового рынка.

Ключевые слова: Диверсификация, промышленные предприятия, конкурентоспособность, инновации, международные рынки, экономическая эффективность, качество продукции.

Annotation: This article analyzes the role and importance of diversifying industrial enterprises in increasing product exports. It highlights methods for expanding product ranges, exploring new markets, enhancing competitiveness, and stabilizing export volumes through diversification. The study, based on innovative approaches, international experiences, and economic and technological indicators, demonstrates the effectiveness of diversification and its impact on export activities. Issues such as improving product quality and aligning with global market demands are also discussed.

Keywords: Diversification, industrial enterprises, competitiveness, innovation, international markets, economic efficiency, product quality

Kirish Bugungi globallashuv va raqobat muhitida sanoat korxonalarining iqtisodiy barqarorligi va rivojlanishi uchun diversifikatsiya muhim strategik yo'nalish hisoblanadi. Xususan, diversifikatsiya iqtisodiyotning ochiqiligini ta'minlash, milliy mahsulotlarning jahon bozorida talabgirlikni oshirish va tashqi bozorlardagi salbiy omillar ta'sirini kamaytirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Diversifikatsiya sanoat korxonalarini uchun mahsulot turlarini kengaytirish, yangi texnologiyalarni joriy etish va xalqaro bozor talablariga moslashish imkonini beradi. Shu bilan birga, u ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar tarkibini diversifikatsiyalash orqali bitta mahsulot yoki bozordan qaramlikni kamaytiradi, bu esa barqaror iqtisodiy o'sishga xizmat qiladi.

O'zbekistonning iqtisodiy strategiyasida ishlab chiqarish hajmini oshirish va uning tarkibini diversifikatsiyalash ustuvor vazifalardan biri sifatida belgilangan. Ayni paytda, mamlakat sanoati jadal rivojlanmoqda, ammo ayrim tarmoqlar ishlab chiqarish bozorida yetarlicha raqobatbardosh emas. Shu bois, sanoat korxonalarining diversifikatsiyasi ularga mahsulot sifatini oshirish, xalqaro standartlarga moslashish va global bozorlarda o'z o'rnini topishga yordam beradi.. Diversifikatsiyaning iqtisodiy samaradorligini oshirish uchun xalqaro tajribalar, innovatsion yondashuvlar va ilg'or texnologiyalar asosida tavsiyalar ishlab chiqiladi. Shu bilan birga, diversifikatsiyaning mamlakat iqtisodiyoti va sanoat rivojlanishiga ta'siri tahlil qilinadi. Shu tariqa, maqolada sanoat korxonalarini diversifikatsiyalashning mohiyati, ularni amalga oshirish yo'llari va eksport hajmini oshirishdagi ahamiyati keng yoritilib, bu boradagi muammolar va ularni bartaraf etish usullari ham ko'rib chiqiladi.

Adabiyotlar tahlili va Metodologiya

Milliy iqtisodiyot diversifikatsiyasiga aniq va ravshan ta'rif berishda hamda uning amalga oshirish shakllari, yo'nalishlari, omillari va uning mamlakatlar iqtisodiyotining rivojlantirishda ahamiyatini o'rganish borasida M. Gort, G. Kargina, A. Filin, Y. Yesinare ¹va boshqalar tadqiqot olib borganlar. Sanoat korxonalarini diversifikatsiyalash bo'yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, diversifikatsiya iqtisodiyotni rivojlantirish va eksportni oshirishda asosiy omillardan biridir. Xalqaro tajribalar shuni tasdiqlaydiki, diversifikatsiya amalga oshirilgan mamlakatlarda eksport mahsulotlarining turlanishi va qiymati sezilarli darajada oshgan. Masalan, Janubiy Koreya va Malayziya kabi mamlakatlar sanoat sohasidagi diversifikatsiya orqali jahon bozorida raqobatbardoshlikka erishgan. Mahalliy ilmiy adabiyotlarda ham diversifikatsiya masalasiga katta e'tibor qaratilgan.

Ushbu tadqiqotda sanoat korxonalarini diversifikatsiyalash orqali mahsulot eksportini oshirishga doir ilmiy va amaliy ma'lumotlar tahlil qilinib, tadqiqot metodologiyasi quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi: Ma'lumotlar yig'ish: Milliy va xalqaro ilmiy adabiyotlardan foydalaniladi. Davlat statistika qo'mitasi va boshqa rasmiy manbalar asosida eksport faoliyatiga oid ko'rsatkichlar tahlil qilinadi. Taqqoslash va tahlil: Diversifikatsiya jarayonining xalqaro tajribasi o'rganildi va u milliy sharoit bilan solishtiriladi. O'zbekiston sanoat tarmoqlarida amalga oshirilgan diversifikatsiya loyihalari va ularning samaradorligi tahlil qilinadi. Model ishlab chiqish: Ishlab chiqarishni oshirishga qaratilgan diversifikatsiya strategiyasini shakllantirish uchun iqtisodiy va

¹ Г. Каргина «Диверсификация малых лесопильных предприятий как фактор повышения эффективности их деятельности» Актуальные проблемы современной науки: Материалы научно-практ. конф. ДВФУ. – 2012. Е. Yoshinara, A. Sakuma, K. Itami —Diversification strategy in Japanese companies! – Tokyo, Nipon Keirai, 1979

statistik modellardan foydalaniladi. Innovatsion texnologiyalarni tatbiq qilish orqali mahsulot turlarini kengaytirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi. Sanoat korxonalarini qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha chora-tadbirlar ishlab chiqiladi.

O'zbekiston olimlari diversifikatsiyaning milliy iqtisodiyotdagi o'rni, sanoat tarmoqlarida uni amalga oshirishning muammolari va yechimlariga oid bir qator tadqiqotlar olib borishgan. Jumladan, diversifikatsiya orqali mahsulot turlarini kengaytirish va iqtisodiy samaradorlikni oshirish masalalari chuqur o'rganilgan. Mamlakatimizda diversifikatsiya jarayonlarini amalga oshirish ishlab chiqarish, eksport, sanoat kabi sohalarda diversifikatsiyani qo'lash kabi masalalarni Yormatov Sh., Sobitova R., Sadikov A., Umarov I., To'xliyev N.² lar o'rganib chiqishgan. Shu bilan birga, ayrim adabiyotlarda sanoat korxonalarining eksport salohiyatini oshirishda mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari yoritilgan. Biroq mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, diversifikatsiya masalasida xalqaro tajribalar va amaliy tavsiyalar yetarli darajada o'rganilmagan. Xususan, sanoat korxonalarini diversifikatsiyalash orqali eksport hajmini oshirishga doir aniq ko'rsatkichlar va strategiyalar kam uchraydi. Shu sababdan, ushbu maqolada diversifikatsiyaning ichki bozorlarga ta'siri chuqurroq tahlil qilinadi va tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Natijalar

Sanoat korxonalarini diversifikatsiyalash ichki bozorda muvozanatni saqlashda muhim muhim rol o'ynaydi. Diversifikatsiya qilingan korxonalarda mahsulotlarning yangi turlarini ishlab chiqarish yo'lga qo'yilib, bu xalqaro bozorlarda raqobatbardoshlikni oshirgan. Mahsulotlarning sifatini yaxshilash va xalqaro standartlarga moslashuv eksport salohiyatini kuchaytirgan. Diversifikatsiya amalga oshirilgan korxonalarda yangi texnologiyalar joriy etilishi va innovatsion yondashuvlar eksport faoliyatining barqarorligini ta'minlashga yordam bergan. Mahsulot tarkibining boyitilishi bir xil tovar turlariga qaramlikni kamaytirib, tashqi bozorlardagi xavf-xatarlarni pasaytirgan. Shuningdek, tadqiqot davomida iqtisodiy samaradorlikning oshishi qayd etilgan. Diversifikatsiya strategiyasini qo'llagan korxonalarda eksport hajmi nafaqat miqdor, balki qiymat jihatidan ham o'sish ko'rsatgan. Bu esa milliy iqtisodiyotning eksportga qaratilgan rivojlanish strategiyasini qo'llab-quvvatlaydi. Natijalar shuni tasdiqlaydiki, sanoat korxonalarining diversifikatsiyalash darajasi qanchalik yuqori bo'lsa, eksport hajmi va iqtisodiy ko'rsatkichlar shunchalik ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, diversifikatsiya milliy iqtisodiyotda ustuvor strategiya sifatida qo'llanilishi kerak.

Muhokama.

Sanoat korxonalarini diversifikatsiyalashning eksport faoliyatiga ta'siri bo'yicha tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, diversifikatsiya strategiyasi korxonalar uchun nafaqat mahsulot turlarini kengaytirish imkonini beradi, balki xalqaro bozorda raqobatbardoshlikni oshirishga xizmat qiladi.

² N. To'xliyev —O'zbekiston modeli: taraqqiyot tamoyillaril – Toshkent.: —O'zbekiston milliy ensiklopediyasil Davlat ilmiy nashriyoti, 2014 264 bet. R. Sobitova va Sh. Yormatov —Iqtisodiyotni moderinezatsiyalash sharoitida sanoatni diversifikatsiyalash. // —Iqtisodiyot va Moliyal №11-2012. I. Umarov —Mamlakat eksport tarkibini diversifikatsiya qilish – tashqi iqtisodiy havf-hatarlar oldini olishning muhim omilil. // —Iqtisodiyot va Moliyal №4 2014. 7-bet. A. Садыков «Приоритетные направления повышения конкурента способности экономики Узбекистана». // Материалы форума экономистов Узбекистана. UNDP, IFMR. – Т., 2012

Diversifikatsiya qilingan korxonalar eksport hajmini barqarorlashtirish va jahon bozorida o'z o'rnini mustahkamlashga muvaffaq bo'lgan. Bu, ayniqsa, global iqtisodiy o'zgarishlar va pandemiya kabi noaniq sharoitlarda muhim ahamiyat kasb etadi. Diversifikatsiya jarayonining samaradorligi bir necha omillar bilan belgilanadi, jumladan:

*Birinchi*dan, texnologik innovatsiyalarning joriy etilishi mahsulot sifati va assortimentini kengaytirishga yordam beradi. Yangi texnologiyalar nafaqat ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi, balki xalqaro standartlarga mos keluvchi mahsulotlar ishlab chiqarish imkonini ham beradi. Shu bilan birga, texnologik modernizatsiya xarajatlarni kamaytirish va ishlab chiqarish jarayonini optimallashtirishda muhim o'rin tutadi.

*Ikkinchi*dan, diversifikatsiya korxonalariga yangi bozorlarni o'zlashtirish imkonini beradi. Tadqiqot davomida aniqlanganidek, mahsulotlarning keng assortimenti va sifat ko'rsatkichlari yuqori bo'lgan korxonalar xalqaro bozorning turli segmentlariga kirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa eksportning geografik ko'lamini kengaytiradi va korxonalarni bir bozordan qaramlikdan xalos qiladi.

*Uchinchi*dan, diversifikatsiya korxonalarining iqtisodiy barqarorligini ta'minlaydi. O'zbekistonning sanoat tarmoqlarida amalga oshirilgan diversifikatsiya loyihalari eksport hajmini oshirishda sezilarli natijalar beradi. Masalan, oziq-ovqat va to'qimachilik sohalarida diversifikatsiya strategiyasi orqali yangi mahsulot turlari ishlab chiqarilib, eksport hajmi va qiymati sezilarli darajada oshgan. Biroq, ayrim tarmoqlarda diversifikatsiya jarayoni hali ham qoniqarli darajada emas, bu esa qo'shimcha chora-tadbirlarni talab qiladi.

Diversifikatsiya jarayonida mahalliy sharoit va xalqaro tajriba uyg'unligi muhim ahamiyatga ega. Xususan, Janubiy Koreya va Malayziya kabi davlatlarning muvaffaqiyatli diversifikatsiya strategiyalari tahlili shuni ko'rsatadiki, diversifikatsiya muvaffaqiyatining asosiy omillaridan biri davlat tomonidan sanoatni qo'llab-quvvatlash siyosatidir. Bu siyosat soliq imtiyozlari, subsidiyalar va innovatsion texnologiyalarning joriy etilishini rag'batlantirish orqali amalga oshiriladi. Shu sababli, O'zbekiston sharoitida davlatning diversifikatsiyaga oid qo'llab-quvvatlash choralari yanada kengaytirilishi lozim. Muhokamaning yana bir muhim jihati diversifikatsiya jarayonida innovatsion yondashuvlarning qo'llanilishidir. Innovatsiya nafaqat ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga, balki xalqaro bozorlarda muvaffaqiyat qozonishga ham xizmat qiladi. Masalan, yuqori texnologiyali mahsulotlarning ishlab chiqarilishi va eksporti korxonalariga yuqori foyda keltiradi va raqobatbardoshlikni kuchaytiradi. Shu bilan birga, diversifikatsiya jarayonida ayrim muammolar ham yuzaga kelishi mumkin. Ulardan biri korxonalarining yetarli resurslarga ega emasligi yoki xalqaro standartlarga mos mahsulot ishlab chiqarishda tajribasizligi bilan bog'liq. Bunday muammolarni hal qilish uchun maxsus treninglar, malaka oshirish dasturlari va xalqaro ekspertlar bilan hamkorlik qilish zarur. Muhokama shuni tasdiqlaydiki, sanoat korxonalarini diversifikatsiyalash nafaqat eksport hajmini oshiradi, balki milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga ham xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, sanoat korxonalarini diversifikatsiyalash eksport hajmini oshirish va milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun muhim strategiya hisoblanadi. Diversifikatsiya orqali mahsulot turlarining kengayishi, sifatning oshishi va xalqaro bozorlarga moslashuv eksport salohiyatini sezilarli darajada oshirgan. Mahalliy va xalqaro tajriba asosida ishlab chiqarish jarayoniga innovatsion texnologiyalarni joriy etish va yangi bozorlarni

o'zlashtirish diversifikatsiyaning eng samarali yo'llari sifatida belgilandi. O'zbekiston sharoitida diversifikatsiya jarayonini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun davlat tomonidan quyidagi chora-tadbirlarni kuchaytirish lozim: Innovatsion texnologiyalarni qo'llash uchun moliyaviy va soliq imtiyozlari yaratish; Eksport faoliyatini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan maxsus dasturlar ishlab chiqish; Sanoat korxonalarining xalqaro standartlarga moslashuvini ta'minlash. Diversifikatsiya korxonalar faoliyatini takomillashtirish, ularning iqtisodiy samaradorligini oshirish va xalqaro bozorlarda muvaffaqiyat qozonish imkonini beradi. Shu sababli, diversifikatsiya milliy iqtisodiyotning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida doimiy e'tiborda bo'lishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Porter M. E. Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors. New York: Free Press, 1980.
2. Kuznets S. Modern Economic Growth: Rate, Structure, and Spread. Yale University Press, 1966.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Huzuridagi Statistika Agentligi ma'lumotlari: www.stat.uz.
4. Qodirov A. "Sanoat korxonalarining eksport salohiyatini oshirishda innovatsiyalarning o'rni." Iqtisodiyot va innovatsiyalar, 2023.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarorlari va farmonlari: sanoatni modernizatsiya qilish bo'yicha hujjatlar to'plami.
6. Mo'minov N. "O'zbekiston sanoatida diversifikatsiya jarayonlari." O'zbek iqtisodiyoti tahlili, 2022.